

Niels Ole Finnemann: *Tanke, sprog og maskine: En teoretisk analyse af computerens symbolske egenskaber*. København: Akademisk Forlag, 1994. Disputats forsvaret ved Det humanistiske Fakultet, Århus Universitet, 20.5.94.

Forskningen har endnu ikke produceret en samlet teori om, hvordan computeren bearbejder, lagrer og formidler viden. De traditionelle problemer i medieforskningen med at integrere naturvidenskabelige, samfundsvidenskabelige og humanistiske perspektiver på begreber som information, kommunikation og kultur gentager sig med eftertryk, når computeren skal forklares som både teknologi og kulturform. Niels Ole Finnemann leverer med sin disputats et bidrag til en generel kommunikationsteori, som er videnskabsteoretisk avanceret og idéhistorisk perspektivrig på et niveau, der ikke tidligere er set i Danmark.

Afhandlingens omdrejningspunkt er 'den informationelle notation' – den historisk set afgørende nye form for repræsentation, som er mekanisk udførbar, og som adskiller sig fra både formelle og verbale sprogformer. Det er den informationelle notation, der er kilden til computerens semiotiske spændvidde og sociale sprængkraft som både databeholder, medie og redskab. De ti kapitler (plus indledende overblik og English Summary) eftersporer den informationelle notation i tidligere forskning og sætter den i perspektiv i forhold til både teoriudvikling og praktiske anvendelser.

De første seks kapitler forbereder præmisserne for to typer af konklusioner med en gennemlysning af de teoretiske forløbere. Efter en gennemgang af informationsbegrebets udvikling hos især fysikeren Ludwig Boltzmann koncentrerer forfatteren opmærksomheden om to af computerens åndelige fædre: Alan Turing og Claude Shannon. Turings universelle computermodel og Shannons tekniske kommunikationsteori gennemgås og problematiseres, idet det bl.a. påvises, hvorfor Shannon ikke kunne besvare spørgsmålet om, hvordan kodningen af information foregår i semantisk forstand, men kun forklarede, hvordan om-kodningen foregår i syntaktisk forstand.

Efter yderligere to kapitler med mellemregninger angående den informationelle notations polysemi (dens »multisemantiske potentiale«, p. 181) og dens forhold til computerens algoritmiske procedurer præsenterer Kapitel 9 og 10 afhandlingens to centrale bidrag. Kapitel 9 præciserer

det informationelle tegns funktioner og konkluderer, at computerens mindste semantiske udtryksenhed består i »forholdet mellem det samlede systems aktuelle tilstand og det næste enkeltskridt«, udtrykt i konfigurationen af bits. Dermed forskyder interessen sig afgørende fra tegnsystemet til tegnbruken. I sammenligning med både den tidligere fokus på maskinen som autonomt system og den nuværende fokus også i dansk forskning på interfacet mellem maskine og menneske er det afhandlingens afgørende for-tjeneste, at den sammentænker interfacet med såvel systemet som de menneskelige handlinger, maskinen muliggør. Således skitserer afhandlingen selv et teoretisk interface mellem en materiel og en symbolsk forståelse af viden som grundlag for handling.

Endelig udgør Kapitel 10 under den beskedne overskrift »Epilog« en idéhistorisk *tour de force*, der anskuer informationsbegrebet i modernitetens og sækulariseringens perspektiv, sådan som det er forankret i skriftkulturen. I dét lange perspektiv kan man hævde, at »skriftkulturen langsomt, men sikkert transformerer ideen om de transcendentale foreskrifter til eksplicit udtrykte og immanent virkende programmer« (p. 347). Og computeren indgår som både metafor og materiel i den idéhistoriske udvikling, der problematiserer skellet mellem ånd og materie ud fra en forståelse af formgivning som 'programmering'. Der foregår »en sækularisering af selve formbegrebet, der gør det muligt at beskrive den kontinuerede relation mellem materie, energi og form som et indbyrdes konstituerende, immanent hele« (p. 351). Kommunikationsteorien har således arvet de helt store spørgsmål fra filosofien, som i dag er reduceret til en videnskabsteoretisk hjælpedisciplin for den tværfaglige forskning om videns materielle og symbolske former.

Værket har disputatsens fordele og ulemper. Læseren må igennem 275 siders set-up, før der kommer pay-off på de sidste 75, men forfatteren formår dog med jævne mellemrum at spidsformulere sine pointer. Det er også en styrke (og ikke en selvfølge i en disputats), at værket inkluderer et index. Til gengæld er der urimeligt mange trykfejl, i et omfang der ikke burde forekomme fra et professionelt forlag, f.eks. bliver den informationelle tegnfunktion i en løbende kapiteloverskrift til »Den informelle tegnfunktion«.

Niels Ole Finnemanns disputats tegner nogle hovedveje ind på det store kulturteoretiske landskabet, som bl.a. Lars Qvortrup (1984) og Jens F. Jensen et al. (1990, 1993) tidligere har udkastet for computeren. Og afhandlingen viser en vej ud

af den lille sprogteoretiske sump af Louis Hjelmslevs dobbeltbegreber, som det tungeste tidligere arbejde i dansk sammenhæng, Peter Bøgh Andersens (1991) disputats, pegede feltet ud i. I sine modeller og typologier overgår Finne-manns afhandling også langt f.eks. Bordewijk & Kaam (1986), der stadig udgør et af de få internationale bud på en samlet teori om computerkommunikation, og afhandlingen nuancerer ligeledes den indplacering af computeren i idéhistorien, som tidligere er leveret af Michael Heim (1987). Finne-manns arbejde bør læses som et væsentligt dansk bidrag til den internationale udvikling af en generel kommunikationsteori.

Referencer:

- Andersen, P. Bøgh. (1991). *A Theory of Computer Semiotics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bordewijk, J., & Kaam, B. van (1986). 'Towards a new classification of tele-information services'. *Inter-media*, 14(1): 16-21.
- Heim, M. (1987). *Electric Language*. New Haven: Yale University Press.
- Jensen, J. F. (red.) (1990). *Computer-Kultur, Computer-Medier, Computer-Semiotik*. Ålborg: Nordisk Sommeruniversitet.
- Jensen, J.F., Lytje, I., & Øhrstrøm, P. (red.) (1993). *Tegn & Data*. Ålborg: Ålborg Universitetsforlag.
- Qvortrup, Lars. (1984). *Telematikens betydning*. København: Gyldendal.

*Klaus Bruhn Jensen, docent, dr.phil.
Institut for Film- og Medievidenskab
Københavns Universitet*

Jens F. Jensen, Inger Lytje & Peter Øhrstrøm (red.): *Tegn og Data*. Aalborg Universitetsforlag 1993. 220 s. 198 kr.

Jens F. Jensen (red.): *Computer-Kultur Computer-Medier Computer-Semiotik*. Nordisk Sommeruniversitet 1990. 250 s., 115 kr (vejl).

Jens F. Jensen: *Teknologi-semiotik. To essays om teknologi, tegn og betydning*. Nordisk Sommeruniversitet 1994. 108 s.

Oppe i Aalborg sidder Jens F. Jensen og redigerer bøger og antologier om computere. Det har han gjort, siden han i 1988 redigerede *Kultur og Klasse 63* om computerkultur. Det er blevet til en håndfuld bøger om computer-kultur, computer-medier og computer-semiotik. Tilsammen tegner de en særlig retning i dansk medieforskning og en bestemt måde, at anskue computermediet på.

At se computeren som et medium er ikke no-

gen selvfølge for ret mange andre end medieforskere. Isenkrammet tager i usædvanlig grad udsynet, bl.a. fordi det er så mangfoldigt og forandrer sig så hastigt. Computerens historiske baggrund som regneværktøj forvrænger også billedet.

Jens F. Jensen skriver i artiklen »Computer-medier« (Jensen, 90), at det ikke er nok at konstatere at »computeren er medie«. Computeren må i samme bevægelse også gennemtænkes inden for den aktuelle kommunikations- og medieforsknings problematik. Man skal tilmed mere end tænke »i analogi med andre medietyper«. Dette forsøger Jensen at gøre med en »ny« kultursemiotik, som han på daværende tidspunkt ser, som »hidtil uopdyrket inden for studiet af computere«. Denne kultursemiotik bygger på Peirce og peger i retning af en semiotisk medie-etnografi.

I stedet for blot at tale om menneske-maskine interaktion, bør man se på menneske-maskine-menneske interaktion – altså computeren som formidlende led for kommunikation. Altså computeren som medium. På denne måde lægger han afstand til dele af traditionel computer science, eller datalogi. Der er ikke nødvendigvis tale om 1:1 kommunikation. Der er masser af muligheder for bredere spredning af kommunikationen, også uden at der er tale om egentlig masse-kommunikation i traditionel forstand. Jens F. Jensen taler da heller ikke for at se kommunikation via computere som »transmission«. Det han ønsker er at anskue computeren i socialt og kulturelt perspektiv. Derfor en kultursemiotisk tilgang.

For at redegøre for i hvilken forstand computeren er et medium, henviser Jensen bl.a. til en medieopdeling af Bordewijk og Kaam som jeg ikke kender. Opdelingen skelner mellem allocutive medier med en suverænt kontrollerende central afsenderinstans, konversationelle medier hvor brugeren selv producerer teksten og der ingen forskel er på afsender og modtager, konsultative medier hvor en central afsender producerer teksten, men hvor modtageren selv har kontrol med brugen og endelig registrerende medier hvor brugeren producerer teksten, som er centralt kontrolleret. Denne skelnen – argumenterer Jensen – placerer typisk computermediet et sted imellem konversationelle og konsultative medier. Brugeren kan selv producere. I mange tilfælde er der ingen principiel forskel mellem afsender og modtager. Brugeren bestemmer selv, hvornår han vil anvende mediet og til hvad. På den måde er computeren i udvidet forstand en semiotisk maskine.

At se computeren som en semiotisk maskine er dog tilsyneladende en gammel idé. Jensen sporer sågar computerens oprindelse tilbage til Peir-

ce selv i en kuriøs lille artikel »Peirces Computer & Peirce Machines« i antologien »Tegn & Data«. Denne antologi er samtidig det første samlede skrift på dansk, hvor denne Peirce'ske synsvinkel på computermediet fremlægges i større udstrækning. Antologien virker dog en smule uegal, idet det ikke rigtig lykkes at forene Peirces semiotik og computermediet ret mange andre steder end i ovennævnte artikel.

På baggrund af sin historiske artikel skriver Jensen en konklusion, der opremser en række argumenter for, hvorfor Peirces semiotik lover så meget i forhold til at forstå computeren som semiotisk maskine. Peirces semiotik har et logisk og dynamisk tegnbegreb, der betoner *tegnprocessen* og via interpretantbegrebet åbner for en kognitionsteoretisk tilgang til computeren. Det dynamiske tegnbegreb – *semiosis* – giver samtidig en mulighed for at forstå de kulturelle sider af computeren som betydningssystemer og -processer. Dette sidste går jo godt i spænd med tidens tendenser inden for den empiriske medieforskning; receptionsforskning og medieetnografi.

Endelig nævner Jensen, at Peirces semiotik – i kraft af at være en almen semiotik – giver mulighed for en meget vidtfavnende tilgang til computeren. Det spænder fra en teknologi-intern analyse af computeren, som en symbolbehandlende maskine, over grænsefladeforskning i menneske-maskine interaktion, til analyse af kulturelle, sociale og kommunikative aspekter af computerbrugen. Der ligger altså en fundamental tværfaglig mulighed i Peirces semiotik. Dette lyder meget lovende, men antologien infrier ikke helt forventningerne i denne retning.

De øvrige artikler diskuterer grundlæggende problemstillinger som kunstig intelligens, formallogik og forholdet mellem semiotik og semiologi. Disse artikler kan naturligvis ses som nødvendige teoretiske forarbejder for en egentlig computermedie-semiotik. Der er ingen tvivl om, at det er væsentligt at forholde sig til spørgsmål om, hvorvidt »den levende ræsonneren« adskiller sig grundlæggende fra en mekanisk ditto (Hans Roed Mark i »Tegn & Data«). Peirces abductions begreb er formodentlig det af Peirces begreber, der – næst efter hans tegnbegreb – har vakt størst interesse blandt medieforskere. Det giver anledning til overvejelser vedrørende blandt andet meningsproduktion, tænkning, videnskabsteori og kunstig intelligens. Hans Roed Mark konkluderer med hensyn til spørgsmålet om kunstig intelligens, at kunstig intelligens uden originale abduktive hypoteser ikke er mulig.

Det jeg savner i diskussionen af fx. abduktions-

begrebet, er en kobling til en egentlig social-semiotisk eller kultur-semiotisk computermedie forskning. Hvordan kan vi fx. bruge Peirces begreber til at sige noget om, hvordan vi konkret bruger computerbaserede multimedier? Hvad vil navigation i et hypermedie sige – beskrevet i semiotiske begreber? »Tegn & Data« rummer implicit et forslag til, hvordan dette kan realiseres. I Gorm Larsens artikel diskuteres semiologi og semiotik. Det er en diskussion, der har mange år bag sig. Larsen konkluderer, at man kan forene de to traditioner ved, at lade semiotikken udgøre det filosofiske fundament og så indtænke de specifikke semiologier og deres begrebsapparater i denne ramme. Semiologi og semiotik er ikke forenelige i en »fusion«, men derimod i en »overtagelse«.

Det er symptomatisk, at en af de få artikler, der konkret tager computersemiotik op, er optrykningen af Peter Bøgh Andersens forsvar for sin disputats »A Theory of Computer Semiotics«, der jo netop er kendetegnet ved – og kritiseret for – at være lingvistisk semiologisk i Hjelmslevsk forstand og ikke Peirce semiotisk.

Dette problem – manglen på konkret semiotisk analyse og svag sammenhæng mellem de teoretiske artikler og de konkrete analyser – er det samme i udgivelsen fra 1990 – hvor hele den del, der hedder Computer-Kultur, rummer en række kulturanalytiske artikler, der slet ikke tager stilling til de to foregående dele Computer-Medier og Computer-Semiotik. Det samme sker i mindre grad i den lille sorte Teknologi-Semiotik (NSU 1994) hvor en interessant artikel om teknologiens betydning og betydningens teknologi stilles sammen med en artikel om computerspil, som på flere måder minder om en artikel om samme emne i K&K 63 fra 1988.

Hvor man i Århus – i kredsen omkring Peter Bøgh Andersen – har formået at forene en praksisorientering med det teoretiske arbejde, men uden at fokusere på Peircesk semiotik, der kan det synes som om Jensens projekt ikke rigtig har kunnet lette fra jorden – endnu. Computer-Kultur analyserne med et Peirce-semiotisk fundament er næsten ikke til at få øje på.

Peirce semiotikere er før blevet beskyldt for at mangle konkrete analyser. Jeg tror dog ikke, at dette har så meget med Peirces semiotik at gøre, som det har at gøre med »mandskabsmangel«. Jeg glæder mig derfor til at se konkrete Peirce semiotisk orienterede computerkultur analyser.

Gunnar Langemark, Cand. mag.,
Ph.d. Stipendiat, Center for
Ungdomsmedier, Københavns Universitet

Anne Marie Honoré: *Filmpolitik midt i en medierevolution*, bind 11 i udredningsserien *Kulturens politik*, Klim, 1994. 120 sider. 175 kr.

Jeg har ikke læst andre bind i den udredningsserie, som er udsendt fra Nordisk Kultur Institut under ledelse af Peter Duelund, og jeg kan derfor ikke sige, hvordan det foreliggende bind 11 måler sig med de andre. Eftersom det er udgivet, må jeg formode, at det holder standarden, og lad mig straks sige, at jeg ikke synes, at Anne Marie Honoré har gjort et dårligt arbejde. Spørgsmålet er først og fremmest, om det er fyldestgørende?

Af bogens omslag fremgår det, at formålet med udredningsserien er »at beskrive og analysere væsentlige erfaringer i dansk kulturliv siden Kulturministeriets oprettelse i 1961 med henblik på en vurdering af de overordnede kulturpolitiske mål og redskaber«. Jeg ved ikke, om denne formulering skyldes Anne Marie Honoré selv, seriens redaktør, eller forlaget, men den har en så officøs klang, at den godt kunne være hentet direkte fra kommissoriet for udredningsarbejdet. I så fald må det rimeligvis være relevant at interessere sig for, om det foreliggende bind indfrier kravene.

Jeg har min tvivl, og den bliver ikke just mindre, når jeg i fortsættelse af det anførte citat læser, at »Der lægges vægt på at belyse de forskellige problemer i relation til de ændrede samfundsmæssige forudsætninger. Hensigten er at fremme en velunderbygget kulturpolitisk debat om de aktuelle og fremtidige udfordringer«.

Hvis de således formulerede krav ikke indfries i det foreliggende bind for så vidt angår filmen, er Anne Marie Honoré tænkeligt i mindre grad at dadle end redaktøren og måske også Kulturministeriet, som har administreret og formuleret opgaven. Det skal imidlertid ikke være ensbetydende med, at Anne Marie Honoré friholdes fra kritik. Hun har kaldt eller i det mindste affundet sig med, at hendes bidrag blev kaldt »Filmpolitik midt i en medierevolution«. Givetvis fængende, men der er sandt at sige ikke mange spor af medierevolution i fremstillingen. Hvad menes mere konkret med et udtryk som 'medierevolution'? Kan man overhovedet ud fra en samtidig betragtning (»midt i«) af kvalitative og/eller kvantitative forandringer tale om revolution uden at implicere en eller anden teleologi? Hvad går den da ud på?

Anne Marie Honoré må derimod helt tage ansvaret for i det af hende selv signerede forord at

skrive: »Denne bog handler om Kulturministeriets filmpolitik og om vilkårene for at producere og distribuere film i Danmark« (p. 7). Bemærkningen er mere sigende, end jeg bryder mig om: Filmpolitikken er Kulturministeriets, ikke Folketingets, og slet ikke noget, som praktiseres af nogen, som står uden for det i snæver forstand politiske system; og bogen handler kun om den del af ministeriets politik, der vedrører *produktion og distribution* af film, ikke om filmenes hele samfundsmæssige kredsløb, og især ikke om den konsumtions- eller receptionsproces, hvorunder film knæsættes (eller ikke knæsættes) som kulturelt gode. Måske er det denne indskrænkning til kun at interessere sig for den materielle produktion og lade den symbolske produktion ude af betragtning, som retfærdiggør det at tale om Kulturministeriets filmpolitik.

Sådan som jeg erindrer det, har det ret konsekvent været ministeriets politik at skubbe den del af filmenes liv, der skulle begynde ved premieren, til side: Distributionssektoren for spillefilm har nærmest pr. definition været privat og dermed urørlig; biografsektoren er opfattet på samme måde eller i bedste fald som et kommunalt anliggende, og den forudsigelige – og forudsete – konsekvens af Danmarks indlemmelse i EF, nemlig en reduktion og koncentration af biografbestanden, har kun givet anledning til ord, men ikke de ord, som kunne bringe filmene videre i det samfundsmæssige kredsløb gennem fjernsynet.

Også til den anden side – bredt taget publikumssiden er problemerne spillet videre: Frembringelsen af et publikum, som vidste at værdsætte produktionen af angiveligt kunstneriske film, kunne ikke være Kulturministeriets bord. Var der overhovedet et offentligt bord, måtte det være Undervisningsministeriets og kommunernes, og det kunne man ikke blande sig i.

Efter min opfattelse ligger der i beskæftigelsen med filmenes hele samfundsmæssige kredsløb en udfordring til formuleringen af en filmpolitik. Tages denne udfordring ikke op, må forarbejdet anses for ufyldstgørende og egentlig uegnet til at fremme den velunderbyggede kulturpolitiske debat, som udredningsserien som helhed sigter mod. Ud fra den opfattelse fungerer Anne Marie Honorés fremstilling ikke. Kan man negligere fremstillingens sammenhæng og i stedet tage den som en præsentation af filmbranchen med særligt henblik på den offentlige støttes art og betydning, især sådan som denne vurderes af mennesker, som er involverede i branchen, så fungerer fremstillingen godt.

Anne Marie Honoré skriver rimeligt lettilgæn-